

Abstracts De Manke Usurpator

TAALBELEID

Dirk Caluwé en Veronique Verreycken (Vlaamse overheid, dienst Taaladvies)

Taal en norm in Taaladvies.net: terminologie en methodologie

Taaladvies.net is de digitale taaladviesvoorziening van de Nederlandse Taalunie. Op dit moment omvat die meer dan 1400 adviezen. Een aanzienlijk deel daarvan handelt over kwesties die verband houden met de lexicale variatie tussen Noord en Zuid.

In deze bijdrage lichten we de aanpak voor die variatiekwesties toe. We maken daarbij een vergelijking tussen de aanpak zoals die bestond in de Taaladviesbank van 1998, de voorganger van *Taaladvies.net* op cd-rom, en de huidige aanpak. Zowel terminologisch als methodologisch is de werkwijze waarmee de adviezen tot stand komen, in het voorbije decennium grondig veranderd. Zo zijn bijvoorbeeld de drie begrippen 'standaardtaal in het hele taalgebied', 'standaardtaal in België' en 'standaardtaal in Nederland' in de plaats gekomen van de tweedeling 'Algemeen Nederlands' en 'Belgisch-Nederlands'. In de taaladviezen wordt daarmee nu uitgegaan van een principiële taalpolitieke en taalkundige gelijkwaardigheid van de standaardtaal in België en de standaardtaal in Nederland.

De invoering van het nieuwe begrippenapparaat heeft ook geleid tot een fijnere methodologie. Bij de totstandkoming van de oordelen over het standaardkarakter van varianten wordt veel minder rekening gehouden met wat de bestaande bronnen en naslagwerken vermelden en adviseren. Voor elke kwestie wordt nu een dossier aangelegd waarin veel meer gegevens verzameld worden over de gebruikscontext en de frequentie van varianten en de attitude ertegenover. Dat geeft vaak een genuanceerder beeld van wat in de Belgische context als norm kan gelden, maar de nieuwe aanpak plaatst de taaladviseur ook geregeld voor methodologische uitdagingen.

Johan De Schryver (Hogeschool-Universiteit Brussel)

Het einde van de tussentaal

Niet het *verschijnsel* Verkavelingsvlaams, maar de *term* is een manke usurpator. En dat geldt nog meer voor de concurrent *tussentaal*, want die lijkt stilaan een wetenschappelijk aura te krijgen, terwijl het een overbodige, tendentieuze en daarom verwerpelijke term is. Wat ermee bedoeld wordt, is niet af te bakenen. Taalcommentatoren laten eronder vallen wat zij persoonlijk afkeuren, van dialect tot algemeen, zelfs formeel Belgisch Nederlands. Het is dus een veroordelende term als alternatief voor 'onverzorgd', 'fout', 'krom' taalgebruik. Op die manier is tussentaal een term die gebruikt wordt om een ideologie te ondersteunen en dat is nog steeds de Groot-Nederlandse ideologie. Het concrete probleem voor de Vlaamse taalgebruiker is namelijk niet de 'tussentaal' (een deel van de typisch Vlaamse varianten), maar het feit dat de Vlaamse taalzorg er een dubbelzinnig standpunt tegenover inneemt, een 'tussenstandpunt': het ideaal blijft het Nederlandse Nederlands, maar een aantal Vlaamse woorden en wendingen wordt wel getolereerd. Voor dat 'aantal' bestaat echter geen objectief criterium, zodat elke taalvoorschrijver (taaladviesboeken en -diensten, woorden- en leerboeken) met een ander lijstje komt. Dit enigermate loslaten van de oude, consequent Nederlands Nederlandse norm enerzijds en het niet durven innemen van een radicaal emancipatorisch standpunt anderzijds, hebben samen geleid tot de huidige chaos in de taalzorg. Als we dit probleem ooit willen oplossen, moeten we ten eerste een radicaal emancipatorisch standpunt aanvaarden, of op z'n minst dit standpunt tot prioritair onderwerp van het debat maken

(hoewel het al in 2003 door de Nederlandse Taalunie is verdedigd). Ten tweede kunnen we de normenproblematiek beter wat meer vanuit een taalsociologisch perspectief benaderen. Dat houdt in dat we minder focussen op abstracte noties als taal en taalvariëteit, maar vooral op reële taalgebruikssituaties en de pragmatische keuzes die taalgebruikers dan maken. Voor elke taalproductie moeten ze bijvoorbeeld bepalen of en in welke mate ze tegemoet willen komen aan de uiteenlopende verwachtingen (=normen) van de gesprekspartners. Ze moeten telkens de schuifknoppen op hun mentale *taalmengtafel* zo accuraat mogelijk positioneren, maar tegelijk beseffen dat de verwachtingen niet altijd goed in te schatten zijn omdat mensen nu eenmaal verschillend zijn: andere opvattingen hebben, tot andere groepen behoren, verschillende leeftijden hebben, in andere streken wonen, enz.

De stelling is dat de grootste Vlaamse taalnormproblemen (en de irrelevante discussie over tussentaal) zullen verdwijnen, als het taalonderwijs emancipatorisch taalmengtafeldenken bijbrengt en het onderzoek ons een betere beschrijving levert van de verwachtingen.

TAAL EN LITERATUUR

Gwennie Debergh (Institut für Niederlandistik, Universität zu Köln).

"'t Gaat hier, lijk in alles, om een taalkwestie." Over het taalgebruik in Het verdriet van België van Hugo Claus

Behalve een autobiografische, historische, politieke, sociologische, familie- en Bildungsroman is *Het verdriet van België* van Hugo Claus ook een boek over taal. Over gesproken taal, geschreven taal, geheimzinnige taal en misleidende taal. Over schoon Vlaams en lelijk Frans, over gallicismen, germanismen en purismen. En naast dit alles is het een boek over een opgroeiende jongen die in het centrum van die chaos een schrijver wil worden. Met vallen en opstaan probeert hij een eigen variant van het Nederlands te ontwikkelen waarmee hij de werkelijkheid naar zijn hand kan zetten.

In mijn bijdrage aan *De manke usurpator* wil ik kort nagaan welke verschillende taalregisters Hugo Claus in zijn magnum opus heeft verwerkt. Spreken Claus' personages, met hun uiteenlopende politieke overtuigingen en sociologische achtergronden, verschillende varianten van het Nederlands? Veranderen ze hun taalgebruik naargelang de situatie waarin ze verkeren? Is er een duidelijk verschil tussen de 'gesproken' taal van de directe rede en de 'geschreven' tekst van auteur-in-spé Louis Seynaeve? Zijn er registers te vinden die eventueel aanleunen bij het Verkavelingsvlaams zoals dat door Geert van Istendael is beschreven? En klopt de bewering van Hugo Claus dat elk door hem gebruikt woord ook in Van Dale is terug te vinden? "'t Gaat hier, lijk in alles, om een taalkwestie," zegt Staf Seynaeve na een zoveelste discussie in *Het verdriet van België*. Misschien is dat wel de enige uitspraak in het boek waarin hij geen onzin uitkraamt.

Tom Van Imschoot (Sint-Lucas Beeldende Kunst Gent, Hogeschool voor Wetenschap en Kunst Faculteit Kunsten en Architectuur, Leuven)

Huisje, tuintje, taaltje? Louis Paul Boon, herverkaveld

Het is nog nauwelijks bestudeerd, maar als seismograaf van het naoorlogse leven was Louis Paul Boon vooral een alert observator en verzamelaar van rake taaluitingen. 'O hoe mooi het volk iets kan zeggen', registreert *Mijn kleine oorlog*, 'een getroffen vlieger die een uur na de andere vliegers komt aanhinken, is een vlieger die MET KRUKKEN GAAT'. Wat Boon bovenal in de zegswijzen van het volk aanspreekt, maar ook in dagbladknipsels en documenten van dilettanten, is hun plastische en infrapolitieke kracht. Om die reden waardeerde hij de variatie zelfs vaak boven de regel. 'En wat de taaldeskundigen zeggen laat mij steenkoud', oppert student Siekegheest in *Zomer te Ter-Muren*: 'Kijk nu eens al die werken na, over belgicismen, over het juiste woord, over stijl- en dichtoefeningen... als ge dat leest wordt ge bang, want men is bezig een levende taal tot dood stoofhout te hakken.'

Tegelijk lijkt Boons werk ook zelf aan talige evolutie onderhevig. Naast zoveel andere dingen registreert het tweeluik over de kapellekensbaan, in de persoon van de schrijver en zijn vrienden, ook de uittocht van een geëmancipeerde, stedelijke middenklasse naar het dan nog landelijke gebied dat men vandaag als verkaveld Vlaanderen kent. Vraag is wat die vrij ironische terugtrekbeweging in een literair reservaat als autobiografisch gegeven voor Boons taal heeft betekend, en bij uitbreiding ook voor zijn ontvangst? De verandering van stijl die zich vanaf *Niets gaat ten onder* aftekent, zijn eerste proza na het tweeluik, gaat met een vermindering van traditioneel 'volks' idioom gepaard die zelfs door bevoorrechte lezers als Hugo Claus en Jan Walravens als oneigenlijk voor Boon, anders gezegd: als inauthentiek werd ervaren. Later werd de algemene teneur dat Boon het spoor bijster was geraakt als sociaal geïnspireerd auteur, op zijn historische en talig dus ook archaïserende werken na. Speelde de invloed van Boons Nederlandse redacteurs daarin mee? Of was Boon, van wie de schrifturen allengs minder oraal georiënteerd leken, eigenlijk Verkavelingsvlaams avant-la-lettre gaan schrijven? Het is een open vraag waarop het antwoord (onder andere) in *Eros en de eenzame man* staat te lezen.

TAALKUNDE

Koen Plevoets (Hogeschool Gent – Departement Vertaalkunde)

Van hetzelfde laken een pak. Verkavelingsvlaams als uiting van status in het nieuwe rijke Vlaanderen

De doelstelling van deze paper is om een staalkaart te bieden van de sociale determinanten achter de Vlaamse tussentaal, oftewel het Verkavelingsvlaams, in het licht van Plevoets' (2008) vaststelling dat het gebruik ervan samengaat met de economisch sterkere groepen in de maatschappij (zie ook Plevoets 2009). De vele studies die tot nu toe aan het onderwerp gewijd zijn waren vrijwel uitsluitend beperkt tot de stilistische, en in enkele gevallen ook de regionale aspecten ervan – waarbij men doorgaans niet veel verder kwam dan dat het een informele omgangsvariëteit is met sterk Brabantse inslag, die weliswaar steeds vastere contouren aanneemt (zie Taeldeman 2008; De Caluwe 2009). De socio-economische dimensie bleef zo grotendeels onderbelicht.

De analyse is een nadere uitwerking van Plevoets (2008). Methodologisch bestaat de aanpak in het meten van afstanden tussen verschillende variëteiten (met in dit geval vooral sociolecten) – aan de hand van de profielgebaseerde uniformiteitsmaat (Speelman *et al.* 2003) – voor een reeks typisch Verkavelingsvlaamse morfosyntactische elementen in het Corpus Gesproken Nederlands (Oostdijk 2000). Deze metingen worden gevisualiseerd met behulp van de techniek van Correspondentieanalyse (Greenacre 2007; Bourdieu 1979), zodat de verschillende gedragspatronen op de Vlaamse taalmarkt aanschouwelijk blootgelegd kunnen worden.

Geconfronteerd met resultaten uit andere productiestudies (met name naar de moderne vormen van communicatie zoals *chat* – Vandekerckhove & Van Rooy 2005; Vandekerckhove 2006 – of *sms* – Willems 2010), attitude studies (Impe & Speelman 2008), en dialectologische studies (in het bijzonder over *dialectverlies* – Vandekerckhove 2009), noopt de analyse tot een bijstelling van de klassieke, antithetische relatie tussen dialect en standaardtaal, waarbij het gebruik van dialectelementen nu eens geïnterpreteerd wordt als een symptoom van vervreemding van het publieke leven (Geeraerts 2002), dan weer als een daad van verzet tegen de hegemoniale orde (Jaspers & Brisard 2006; Jaspers 2004; 2006). Veeleer lijkt substandaardisering op een distinctieve ontspanning van hen die een zodanig verzekerde status hebben verworven dat ze zich niet langer hoeven te conformeren aan de norm: het 'zondagspak' van de standaardtaal (Geeraerts 2001) leggen de nieuwe rijken in Vlaanderen af, precies omdat het voor hen geen kansen op sociale promotie meer biedt. In het licht van deze overwegingen wordt nog besloten met een herbezinning op de relatie tussen taalproductie en taalattitudes.

Bibliografie

- Bourdieu, P. (1979). *La distinction. Critique sociale du jugement*. Parijs: Les Éditions de Minuit.
- De Caluwe, J. (2009). "Tussentaal wordt omgangstaal in Vlaanderen". *Nederlandse Taalkunde* 14 (1), 8-25.
- Geeraerts, D. (2001). "Een zondagspak? Het Nederlands in Vlaanderen: gedrag, beleid, attitudes". *Ons erfdeel* 44 (3), 337-343.
- Geeraerts, D. (2002). "Rationalisme en nationalisme in de Vlaams taalpolitiek". In: Johan De Caluwe *et al.* (reds). *Taalvariatie en taalbeleid*. Antwerpen: Garant, 87-104.
- Greenacre, M. (2007²). *Correspondence analysis in practice*. Boca Raton: Chapman & Hall/CRC.
- Impe, L. & D. Speelman (2008). "Vlamingen en hun (tussen)taal: een attitudeel mixed guise-onderzoek". *Handelingen*, 109-128.
- Jaspers, J. (2004). "Marokkaanse jongens en het Antwerps dialect". *Taal en Tongval* Themanummer 17, 135-165.
- Jaspers, J. (2006). "Marokkaanse jongens en het algemeen Nederlands: substandaardisering als sociale onderhandeling". *Nederlandse Taalkunde* 11 (3), 258-285.
- Jaspers, J. & F. Brisard (2006). "Verklaringen van substandaardisering: tussentaal als gesitueerd taalgebruik". *Leuvense bijdragen* 95, 35-70.
- Oostdijk, N. (2000). "Het Corpus Gesproken Nederlands". *Nederlandse Taalkunde* 5 (3), 280-284.
- Plevoets, K. (2008). *Tussen spreek- en standaardtaal. Een corpusgebaseerd onderzoek naar de situationele, regionale en sociale verspreiding van enkele morfosyntactische elementen uit het gesproken Belgisch-Nederlands*. Leuven: Doctorale Dissertatie.
- Plevoets, K. (2009). "Verkavelingsvlaams als de voertaal van de verburgerlijking van Vlaanderen". *Studies van de BKL* 4.
- Speelman, D., S. Grondelaers & D. Geeraerts (2003). "Profile-based linguistic uniformity as a generic method for comparing language varieties". *Computers and the Humanities* 37, 317-337.
- Taedeman, J. (2008). "Zich stabiliserende grammaticale kenmerken in Vlaamse tussentaal". *Taal en Tongval* 60 (1), 26-50.
- Vandekerckhove, R. (2006). "Chattaal, tienertaal en taalverandering: (sub)standaardiseringsprocessen in Vlaanderen". *Handelingen* 59, 139-158.
- Vandekerckhove, R. (2009). "Dialect loss and dialect vitality in Flanders". *International Journal of the Sociology of Language* 196/197, 73-97.
- Vandekerckhove, R. & A. van Rooy (2005). "De chattaal van Vlaamse jongeren". *Over Taal* vol. 44 (2), 30-33.
- Willems, A. (2010). "Khoop da j mn smske wa begrypt!? X3 ly xxx. Een sociolinguïstisch onderzoek naar het taalgebruik in sms'jes". *Over Taal* 49 (2), 45-47.

Hanne Kloots & Steven Gillis (Universiteit Antwerpen / Artesis Hogeschool Antwerpen)

Verstaanbaarheid: hoeveel variatie kunnen we aan?

De totstandkoming van de Europese standaardtalen kan verbonden worden met een behoefte aan interregionale verstaanbaarheid. Vanaf de renaissance nam immers de mobiliteit toe en ook boekdrukkers hadden behoefte aan een eenheidstaal (van der Sijs 2004, van der Horst 2008). Vandaag is er in principe een standaardtaal voorhanden. Toch gebruiken heel wat (beroeps)sprekers een tussentalige variëteit die mogelijk niet door iedereen verstaan en/of begrepen wordt – met klachten en speldenprikken in de media tot gevolg. Verwijzend naar recente fictiereeksen op de Vlaamse televisie kopte De Standaard bijvoorbeeld: "Niet verstaanbaar maar wél naturel".

Het onderzoek naar de achtergrond, de structurele aspecten en de appreciatie van tussentaal is de voorbije jaren stevig op gang gekomen. Eigenaardig genoeg bleef verstaanbaarheid daarbij tot nu toe buiten beeld. Het bestaande onderzoek naar verstaanbaarheid lijkt te focussen op drie specifieke groepen: anderstaligen, sprekers met een gehoorprobleem en dialectsprekers. Deze studies bieden echter ook heel wat reflectiestof m.b.t. de verstaanbaarheid van tussentaal in Vlaanderen.

Interessant is bijvoorbeeld de tweedeling tussen verstaanbaarheid (= eenheden herkennen) en begrijpelijkheid (= de boodschap detecteren) (van Heuven & de Vries 1983). Kernvraag is hier in feite hoeveel variatie luisteraars (willen) aankunnen. Raakt de luisteraar al in de war bij een paar onverstaanbare klanken, of ontstaat er pas een probleem als de boodschap niet meer duidelijk is? Al even boeiend is de vraag of iedereen altijd en overall even verstaanbaar moet zijn (Lowie 2004).

Verder kunnen we ons afvragen op welk niveau de vermeende of reële onverstaanbaarheid zich situeert. Ligt de oorzaak louter bij de spreker (bv. articulatie, uitspraak van individuele klanken), of spelen ook de transmissie (bv. achtergrondlawaai) en de perceptie van de luisteraar (bv. plaats van

herkomst) een rol?

Ten slotte zijn er ook diverse methoden om verstaanbaarheid te onderzoeken, bv. schaalordelen, toetsing van het begrip en het gebruik van transcripties. Een benadering waarbij transcripties van verschillende luisteraars vergeleken worden (Weckx 2007), biedt wellicht ook voor tussentaal interessante perspectieven.

Bibliografie

- Bonte, Leo, Kristof Hoefkens & Geert Sels (2009). "Niet verstaanbaar maar wél naturel". In: *De Standaard*, 9 september 2009, 28-29.
- Lowie, Wander (2004). "De zin en onzin van uitspraakonderwijs". In: *Levende talen tijdschrift*, 5, 3-12.
- van der Horst, Joop (2008). *Het einde van de standaardtaal. Een wisseling van Europese taalcultuur*. Amsterdam, Meulenhoff.
- van der Sijs, Nicoline (2004). *Taal als mensenwerk. Het ontstaan van het ABN*. Den Haag, Sdu Uitgevers.
- van Heuven, Vincent & Jan de Vries (1983). "Verstaan, begrijpen en waarderen van buitenlandse uitspraak". In: *Interdisciplinair Tijdschrift voor Taal- en Tekstwetenschap*, 3, 180-191.
- Weckx, Evelyne (2007). *De verstaanbaarheid van kinderen met een cochleair implantaat en normaal horende kinderen: een vergelijkend onderzoek*. Ongepubliceerde licentiaatsverhandeling Universiteit Antwerpen.

Reinhild Vandekerckhove (Universiteit Antwerpen)

Regionale, interregionale en mondiale dynamiek in het jonge Vlaamse Nederlands

Binnen het discours en het onderzoek over de dynamiek van het Vlaamse Nederlands krijgt de verbrabantsingshypothese een dominante plaats: het omgangstalige Nederlands in Vlaanderen zou steeds meer een Brabants-Antwerps koine worden. Hoewel de geldingskracht van deze stelling niet ondergraven wordt, lijkt enige nuancering wel op zijn plaats. Zo kan bv. vastgesteld worden dat een aantal prominente en ook vaak genoemde fonologische en morfo-syntactische eigenheden van het Verkavelingsvlaams in feite dialectfeatures zijn die van oudsher in de meeste dialecten van Nederlandstalig België vertegenwoordigd zijn en die zich dus niet recent vanuit de centrumregio's verspreid hebben (cf. Rys & Taeldeman 2007). Bovendien dreigt een exclusieve focus op de interregionale dynamiek in Vlaanderen onze kijk op het jonge Nederlands sowieso te zeer te verenigen.

In deze paper wordt het perspectief in twee richtingen verbreed. Dat gebeurt vanuit het concept *glocalisation* (cf. bv. Robertson 1995, Androutsopoulos 2003/2009), dat we operationaliseren aan de hand van de volgende vragen: In welke mate is er vandaag nog sprake van behoud van lokale linguïstische identiteitsmarkers en van (intra)regionale processen van taalverandering? In welke mate is het taalgebruik van de jongste generatie het product van globaliseringstendenzen? En vooral: hoe manifesteert de interactie van 'global' en 'local' zich in het jonge Vlaamse Nederlands? Het materiaal dat de basis vormt voor het hier gepresenteerde onderzoek is een regionaal gediversifieerd chattaalcorpus met conversaties van Vlaamse tieners (anno 2008-2010). De focus ligt niet op chatspeakconventies en allerlei fenomenen die verklaarbaar zijn vanuit de eisen van het genre, maar wel op chattaal als spiegel van het linguïstische repertoire van Vlaamse tieners. Zo zullen we onder meer aandacht besteden aan een typisch jongerentaalfenomeen als het intensieve gebruik van versterkers, d.z. graadaanduidende bijwoorden en versterkende prefixen (cf. Gijssels 2000 / Stenström e.a. 2002). De analyse van de verschillende types die we in de regionale corpora aantreffen en van de relatieve gebruiksfrequenties van die versterkers toont namelijk hoezeer het Vlaamse tiener-Nederlands het product is van zowel regionale als interregionale dynamiek en van de – ook indirecte – toe-eigening van 'global language'.

Bibliografie

- Androutsopoulos, Jannis (2003): *Hiphop: Globale Kultur – lokale Praktiken*. Bielefeld: transcript Verlag.
- Androutsopoulos, Jannis (2009) Language and the three spheres of hip-hop discourse. In: Ibrahim, A. e.a. (eds.): *Global Linguistic Flows: Hip Hop Cultures, Identities, and the Politics of Language*, 43-62. Mahwah, New Jersey: Lawrence

Erlbaum.

Gijsel, Liesbeth (2000): Jongerentaal in Vlaanderen en Nederland. In: Nederlands van Nu 48, 83-85.

Robertson, Roland (1995): Globalisation: time-space and homogeneity-heterogeneity. In: Featherstone, Lash & Robertson (eds.): Global Modernities, 25-42. London: Sage Publications.

Rys, Kathy & Johan Taeldeman (2007): Fonologische ingrediënten van Vlaamse tussentaal. In: D. Sandra et al.: Tussen taal, spelling en onderwijs. Essays bij het emeritaat van Frans Daems. Gent: Academia Press.

Stenström, Anna-Brita, Gisle Andersen & Ingrid Kristine Hasund (2002): Trends in Teenage Talk. Corpus compilation, analysis and findings. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

EEN BLIK OVER DE HAAG

Tom Smits (Universiteit Antwerpen)

De Duitse substandaard

In de wetenschappelijke benadering van het Duitse taalgebied, met name in de Duitstalige ("Germanistische") variatielinguïstiek, is het pluricentriciteitsprincipe al vele jaren een algemeen aanvaard en functioneel succesvol gegeven (Clyne 1992, Ammon 1995). In het licht hiervan kan de erkenning worden gezien van het "Oostenrijks Duits" ("Österreichisches Deutsch", "Österreichisch") en het "Zwitsers Duits" ("Schweizerhochdeutsch") als nationale standaardvariëteiten van de Duitse taal, naast het Standaardduits uit het grootste nationale centrum, de Duitse Bondsrepubliek.

De in het Duitstalige linguïstische discours sterk aanwezige gevoeligheid voor regionale taalvariatie (zowel op het vlak van de standaard- als van de nonstandaardtaal) leidde in recentere tijden tot een verscherping van het pluricentriciteitsprincipe. Volgens het nieuwe concept van "Pluriarealität" worden binnen de traditionele nationale taalcentra meerdere regionale taalcentra onderscheiden (Földes 2002, Berend 2005). Enkele voorbeelden zijn Noord- en Zuid-Duitsland alsook Oost-Oostenrijk met Wenen als belangrijke regionale actor. De regionale variëteiten die kenmerkend zijn voor deze centra vinden hun weerslag zowel op substandaardtalig als ook op standaardtalig niveau, waardoor de standaardtaal een duidelijke regionale markering krijgt.

Het taalstructurele domein tussen dialect en standaardtaal is sinds enkele decennia in functioneel (= taalgebruik) en structureel (= taalsysteem) opzicht aan een opmars bezig: enerzijds dringen substandaardtalige variëteiten het functionele domein van dialect en standaardtaal binnen en anderzijds ondergaan dialect en standaardtaal een structureel veranderingsproces dat voornamelijk lijkt te resulteren in "intermediaire", d.w.z. substandaardtalige, variëteiten. Deze taalvariëteiten en hun onderliggende dynamieken vormen het nieuwste zwaartepunt in het Duitstalig variationeel-linguïstisch onderzoek (Berend 2005, Elmentaler 2006).

Mijn presentatie stelt aan de hand van het Duitse taalgebied de belangrijkste aspecten voor van het pluricentrisme en de theorie van "Pluriarealität" en tracht daarbij de Duitse taalsituatie met de Nederlandse in verband te brengen. Daarnaast presenteert de voordracht de in de Duitstalige literatuur gehanteerde terminologie voor het regionale substandaardtalige register ("regionale Umgangssprache", "Regionaldialekt", "Regiolekt", "(neuer) Substandard") en wordt er op subtiële, maar niet onbelangrijke verschillen tussen de bestaande termen gewezen. Hierbij, zo zal worden aangetoond, speelt ook de visie van de wetenschapper op het fenomeen substandaardtaal een belangrijke rol.

Bibliografie

Ammon, Ulrich (1995): Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz. Das Problem der nationalen Varietäten. Berlin/New York: de Gruyter.

Berend, Nina (2005): Regionale Gebrauchsstandards – Gibt es sie und wie kann man sie beschreiben? In: Eichinger, Ludwig M. / Kallmeyer, Werner (ed.): Standardvariation. Wie viel Variation verträgt die deutsche Sprache? Berlin/New York: Walter de Gruyter. p. 143-170.

Clyne, Michael (ed.) (1992): Pluricentric Languages. Differing Norms in Different Nations. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

Elmentaler, Michael (2006): Sprachlagenspektren im arealen Vergleich. Vorüberlegungen zu einem Atlas der deutschen Alltagssprache. In: Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik. (LXXIII, 1). p. 1-29.

Földes, Csaba (2002): *Deutsch als Sprache mit mehrfacher Regionalität: Die diatopische Variationsbreite*. In: *Muttersprache*. (112/3). p. 225-239.

Ingeborg Harmes (Universiteit Münster) & **Ute Boonen** (Universiteit Duisburg-Essen/Universiteit Köln)

Welk Nederlands voor Duitstaligen? Nederlandse taalverwerving en Nederlandse taalkunde vanuit Duits perspectief

Wie in Duitsland (en aan de Duitstalige universiteiten in Oostenrijk en Zwitserland) Nederlands leert, krijgt te maken met de Nederlandse standaardtaal. Dit is bij de taalverwerving in het Duitstalige gebied de enige optie, zoals ook Ann Marynissen tijdens haar lezing op 29 april 2010 over het Verkavelingsvlaams in Gent stelde.

Het is echter niet eenvoudig te bepalen wat nu precies de Nederlandse standaardtaal is. Welke woorden, uitdrukkingen, uitspraakvormen of constructies zijn algemeen bruikbaar in zowel Nederland als Vlaanderen? En betekent dit automatisch dat de meeste taalverschijnselen, die alleen in Nederland of alleen in Vlaanderen voorkomen, geen Standaardnederlands zijn? Voor de lespraktijk zou dat bijvoorbeeld betekenen dat lectoren en docenten alleen nog woorden en uitdrukkingen zonder het label Belgisch Nederlands of Nederlands Nederlands kunnen gebruiken. Het is nog maar de vraag of dit überhaupt mogelijk is. Een bijkomend punt is dat de grens tussen de standaardtaal en een omgangstaal bij deze nationale varianten niet altijd duidelijk is. In hoeverre is bijvoorbeeld de uitspraak van het zogenoemde Poldernederlands in Nederland of het futurale gebruik van het hulpwerkwoord 'gaan' in Vlaanderen als standaardtaal of omgangstaal in te delen?

Uit een enquête van Ann Marynissen blijkt dat universitaire docenten in het Duitstalige gebied bij het taalonderwijs geen bezwaar tegen zuidelijke varianten hebben. Ze geven wel aan dat een bepaalde variant niet standaard of niet NN is, maar ze rekenen de BN-varianten niet fout. Toch is het taalverwervingsonderwijs in Duitsland sterk noordelijk gekleurd, hoewel er genoeg Vlamingen als docent voor de taalverwerving en andere colleges verantwoordelijk zijn. De variatie binnen het Nederlands vormt ook voor de Nederlandse taalkunde een interessant aspect. Welk Nederlands beschrijven we bij de deelgebieden woordenschat, morfologie, syntaxis en pragmatiek? Tot nu toe wordt in inleidende werken, zoals die van Appel e.a. (2002) en Dirven/Verspoor (1999), weinig of geen rekening gehouden met de nationale variatie van het Nederlands.

De bovengenoemde punten tonen dat er belangstelling is voor de nationale variatie binnen het Nederlandse taalgebied in Europa. Daarom wordt het tijd om ook in de extramurale neerlandistiek versterkt aandacht te schenken aan het fenomeen van de nationale variatie binnen het Nederlands.

Bibliografie

Appel, Rene e.a.: *Taal en taalwetenschap*. 2002

Dirven, R. & M. Verspoor 1999: *Cognitieve inleiding tot taal en taalwetenschap*

Marynissen, Ann: "Belgisch-Nederlands: het standpunt van de buitenlandse neerlandistiek" lezing tijdens het colloquium *Belgisch-Nederlands in het spanningsveld tussen Verkavelingsvlaams en standaardtaal* op 29 april in Gent

Philippe Hiligsmann (Université catholique de Louvain)

Hoe om te gaan met Verkavelingsvlaams in het NVT-onderwijs in Franstalig België?

De laatste jaren wint tolerantie voor taalvariatie over het algemeen en voor het Verkavelingsvlaams in het bijzonder terrein (cf. De Caluwe 2002; 2009; Jaspers 2006) en wordt er druk gespeculeerd over het einde van de standaardtaal (cf. Stroop 2003; Van der Horst 2008). Toch zijn velen nog altijd overtuigd van het nut van een 'norm'. Op het colloquium "Belgisch Nederlands in het spanningsveld tussen Verkavelingsvlaams en standaardtaal" dat onlangs door de *Koninklijke Academie voor*

Nederlandse Taal- en Letterkunde (Gent) werd georganiseerd, bleek immers dat er duidelijk behoefte is aan een 'norm'. De vraag is echter hoe die norm eruit moet zien en hoe strikt die norm moet zijn.

In deze lezing zou ik dan ook mijn visie uiteen willen zetten over de norm die gehanteerd dient te worden in het onderwijs Nederlands als vreemde taal, in het bijzonder in het onderwijs aan (Belgisch-)Franstalige leerders van het Nederlands.

Bibliografie

- Caluwe J. de (2002). "Tien stellingen over functie en status van tussentaal in Vlaanderen". In: J. De Caluwe, D. Geeraerts, S. Kroon e.a. (red.). *Taalvariatie en taalbeleid. Bijdragen aan het taalbeleid in Nederland en Vlaanderen*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant. 57-67.
- Caluwe, J. de (2009). "Tussentaal wordt omgangstaal in Vlaanderen". In: *Nederlandse Taalkunde* 14, 1: 8-25.
- Hilgsmann, Ph. (te verschijnen), "Moet Algemeen Nederlands nog steeds als norm fungeren voor het NVT-onderwijs in Franstalig België?"
- Horst, J. van der (2008). *Het einde van de standaardtaal. Een wisseling van Europese taalcultuur*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Jaspers, J. (2006). "Marokkaanse jongens en het Algemeen Nederlands. Substandaardisering als sociale onderhandeling". In: *Nederlandse Taalkunde* 11, 3: 258-285.
- Stroop, J. (2003) (red.) *Waar gaat het Nederlands naartoe?* Bert Bakker: Amsterdam.

TAAL EN ONDERWIJS

Johan De Caluwe (Universiteit Gent)

Deletie van tussentaal. De kloof tussen het taalbeleid en de taalpraktijk op school.

Er bestaan heel wat soorten teksten over het Nederlands op school. Het gaat om visieteksten van de opeenvolgende Vlaamse ministers van Onderwijs, om beleidsplannen van schoolnetten, om taalactieplannen van scholen, om leerplannen voor het onderwijs Nederlands, om overzichten met eindcompetenties voor aankomende leerkrachten, enz. Het valt op dat in sommige van die teksten nog wordt gewerkt met het 'oude' bipolaire model van de talige stratificatie in Vlaanderen, met dialect en standaardtaal als enige referentiepunten. In andere teksten is wel sprake van andere variëteiten van het Nederlands, maar dan blijft het taalgebruik toch vaak zeer verhullend. Tussentaal als zodanig wordt bijna niet gethematiseerd.

Uitgangspunt van beleid is dus vaak niet de reële taaltoestand in het Vlaamse onderwijs, zoals we die zowel uit eigen ervaring als uit diverse academische studies onderhand wel kennen. In Vlaamse klassen, bij leerkrachten onderling, of in gesprekken met ouders is elke dag opnieuw een brede waaier aan variëteiten te horen, nu eens wat dialectischer, dan weer wat meer tussentaal of standaardtaal, met soms honderden codewisselingen per leerkracht per dag. Dat het concept en de term tussentaal nog met een vergrootglas te zoeken zijn in de meeste beleidsteksten, kan gewoon een kwestie van 'vertraging' zijn. Het kan nu eenmaal een paar jaar duren voor het academische discours rond tussentaal zijn weg vindt naar beleidsteksten buiten de academische context. Maar nu er ondertussen al ruim twintig jaar over tussentaal wordt geschreven, ook in de populaire media, lijkt er veeleer sprake te zijn van 'deletie' (Gal & Irvine 1995). Taalbeleidsmakers in onderwijscontexten lijken het concept en de term tussentaal te mijden, en blijven pleiten voor het exclusieve gebruik van standaardtaal op school.

We willen onderzoeken

- wat de motieven zijn voor dat proces van 'deletie';
- via welke retorische strategieën die deletie in de praktijk wordt gebracht;
- hoe een alternatief taalbeleid voor het onderwijs kan worden geformuleerd, rekening houdend met de reële taaltoestanden op school;
- of het zin heeft om te werken aan een Taalcharter voor het Vlaamse onderwijs, naar analogie met het Taalcharter van de Vlaamse openbare oproep VRT;

- wat de inbreng daarbij kan zijn van leerkrachten Nederlands in hun specifieke schoolcontext;
- wat de bijdrage kan zijn van de academische neerlandistiek tot de wetenschappelijke onderbouwing van een taalbeleid voor onderwijscontexten.

Bibliografie

Gal, S. & J. Irvine (1995): 'The boundaries of languages and disciplines: how ideologies construct difference'. In: *Social Research* 62 (4), p.967-1002.

Ides Callebaut (oud-docent en pedagogisch begeleider Nederlands)

Het einde van de standaardtaal en het taalonderwijs

Joop van der Horst heeft geprobeerd de 'verloedering van het Nederlands' te begrijpen, in het breder kader van Europa en van de geschiedenis. In *Het einde van de standaardtaal* heeft hij beschreven hoe standaardtalen ontstaan en gegroeid zijn en nu aan het uitsterven zijn. In dat perspectief kunnen we de inspanningen en de alarmkreten van sommige mensen interpreteren als begrijpelijke en zelfs vaak nobele stuip trekkingen van een verdwijnende cultuur.

Eén van de grootste problemen is echter: wat doen we dan met ons taalonderwijs? Leerkrachten en docenten Nederlands worden nog altijd verondersteld het Standaardnederlands te onderwijzen en hun leerlingen en studenten op hun beheersing van Standaardnederlands te evalueren. In veel studierichtingen heeft dat vak zelfs een heel groot gewicht. Maar zal dat zo blijven?

Volgens mij zullen, na het einde van de standaardtaal, varianten van die standaardtaal nog altijd functioneren als schrijftaal, onderwijstaal, als taal van allerlei situaties en functies. Dat zal misschien ruimte vrij maken voor wat taalonderwijs al langer had moeten zijn: de competentie ontwikkelen om met verschillende talen en taalvarianten allerlei situaties aan te pakken en te beheersen en de competentie om in je eigen taal je gedachten, gevoelens en ervaringen te kunnen verwoorden. Dat is meer en complexer dan een standaardtaal kennen en nog meer dan een standaardtaal beheersen. Het prettige volgens mij is dat het taalonderwijs al in die richting lijkt te evolueren. Taalonderwijs wordt dan wel boeiender en complexer dan het nu is.

Ronald Soetaert (Universiteit Gent)

Leren klappen en luisteren.

Beste Manke Usurpator,

"Moeten we dringend opnieuw leren *klappen*?" luidde de titel van een artikel in *Knack* waarin ook uw conferentie werd aangekondigd. De vraag, die op het eerste gezicht van enige verontrustheid blijkt geeft, trok mijn aandacht omdat ik een tijd geleden 'de les van de eeuw' mocht geven (een serie lezingen die door het kunstencentrum Vooruit jaarlijks wordt georganiseerd rond een brandende kwestie). Zo'n 'les van de eeuw' had een slogan nodig om het publiek te inspireren. Nood aan onderwerpen waarover geklaagd werd, was er niet. Er moet tegenwoordig zoveel gered worden: de buurt, de stad, de natie, de planeet, de mensheid, de planten, de dieren... Om nog maar te zwijgen over goede manieren, goede smaak en een goede taal.

De conferentie in Antwerpen koos voor het Verkavelingsvlaams als onderwerp om over te *klappen*. Wij kozen met de Vooruit voor hetzelfde woord *klappen* en citeerden Tom Barman van dEUS: "We zijn heen-en-weer aan het stigmatiseren en ik denk dat dat gewoon het gevaar is. Een Marokkaan is een materialist, een blokker is een lomperik en een progressieveling is een snob. En zo zijn we maar bezig want uiteindelijk *klappen* we niet." Tja, dit leek ons een belangrijke vraag in tijden waarin met elkaar *klappen* meer dan ooit belangrijk blijkt – om elkaar te leren (h)erkennen.

Over een week beginnen hier aan de universiteit de lessen. In het eerste college van de lerarenopleiding moet ik het over taal hebben en dus over het belang van *klappen*. Wat zal ik de studenten vertellen over de vele betekenissen van klappen? Wat hebben de studenten daarover te vertellen, al dan niet in Verkavelingsvlaams? Over deze kwestie wil ik u graag een paar brieven schrijven. Liever een brief dan een lezing, want ik ben hoogst onzeker over deze kwestie en zou er met u vooral over willen klappen. Met vriendelijke groet en tot gauw, Ronald Soetaert, 30 september 2010

TAAL EN THEATER

Karel Vanhaesebrouck (Rits) & Jan Devos (Rits)

Standaardtaal en tussentaal in theateropleidingen

In elk debat over standaardtaal, regiolect, Verkavelingsvlaams en tussentaal duikt steevast de rol van de theateropleidingen op. Die zouden niet langer genoeg nadruk leggen op puntgaaf standaardtaalgebruik en zouden te tolerant zijn tegenover dialect- en tussentaalgebruik op de scène. Steevast worden diezelfde opleiding een belangrijke rol toegedicht in het bewaken van het standaardtaalgebruik. Wie gaat grasduinen in de vele opnames van theatervoorstellingen in het VRT-archief zal merken dat er niet alleen in opleidingen maar ook op de professionele podia anders gesproken wordt. Van in het interbellum tot diep in de jaren zestig wordt er erg secuur en correct Nederlands gehanteerd. Op de Vlaamse podia is het onderscheid tussen theater en voordracht dan ook vaak een artificieel onderscheid. Pas in de jaren zeventig wordt er geregeld dialect gesproken, zij het dat die taalvarianten erg functioneel gebruikt worden, bijvoorbeeld om de sociale klasse van een personage aan te duiden. In de daaropvolgende decennia zal het aantal varianten op de Vlaamse podia alleen maar toenemen. Vaak wordt in dat verband de impact van de komst van VTM in Vlaanderen als mogelijke oorzaak geduid. In deze bijdrage worden drie alternatieve hypothesen aangereikt: (1) de toenemende taalvariëteit op het podium valt samen met de postdramatische wending in het theater waarbij de opvoering in toenemende mate een autonoom statuut wordt toegedicht en niet langer een zo ideaal mogelijke realisatie van een drama-tekst is, (2) het sociologisch statuut van standaardtaal én van theater is fundamenteel gewijzigd en (3) steeds meer en meer theaterauteurs zoals bijvoorbeeld Arne Sierens hanteren de spreektaal bewust als talige, gecomponeerde constructies die niet, zoals vaak wordt aangenomen, een soort 'naturel' of ingebeeld realisme dienen op te wekken, maar zelf als een metatalige commentaar functioneren.

Erwin Jans (Toneelhuis, KU Leuven)

Het Vlaams als mindertaal in theaterteksten

TAAL EN TELEVISIE

Hilde Van den Bulck (Universiteit Antwerpen)

Verkavelingsvlaams op de openbare televisie: 'overwinning' op de standaardtaal of op de dialecten? Een historische analyse (1953-1974).

In de vraag naar het hoe, waarom en waarom niet van het Verkavelingsvlaams worden vaak de media, inzonderheid de audiovisuele (televisie), met de vinger gewezen. Niet alleen wordt de komst van commerciële televisie (VTM, 1989) als de doodsteek voor het algemeen gebruik van het standaardnederlands op televisie gezien, ook de openbare omroep wordt vandaag vaak in de kritiek betrokken. De zogenaamde 'talkshowtaal' maar vooral de 'soaptaal' of ruimer de 'fictietaal' moeten het hierbij ontgelden als hedendaagse exponenten en zelfs promotoren van het Verkavelingsvlaams. Hierbij wordt impliciet (of expliciet) gerefereerd naar een ideaalbeeld van een openbare omroep

waar tot voor de komst van het (evenzeer vermeende) taalmonster van de commerciële televisie, een perfecte en uniforme standaardtaal werd gehanteerd en zelfs gepromoot. Deze bijdrage wil het geïdealiseerde verleden in vraag stellen en op zoek gaan naar de historische realiteit van het taalbeleid en –gebruik op de openbare televisie in de eerste twintig jaar van haar bestaan (1953-1974).

Op basis van documentanalyse van primaire en secundaire historische bronnen en van diepte-interviews met de voormalige televisiemakers en –beleidslui wordt dit talige verleden naar beleid en praktijk geanalyseerd. Hierbij wordt de mythe van het uniforme standaardtaalgebruik getoets door te analyseren in welke mate zowel op vlak van beleid en gebruik er ook andere taalvarianten dan de standaardtaal aan bod kwamen.

De analyse toont aan dat in de rijke geschiedenis van het taalbeleid van de openbare televisie er altijd een spanningsveld is geweest tussen het officiële standaardtaalbeleid en de realiteit van het taalgebruik op en achter het scherm. Enerzijds voerde de openbare omroep een streng uniform standaardtaalbeleid, ingegeven door een cultureel-educatieve logica (volksopvoeding) en de drang om bij te dragen aan de Vlaamse identiteit. Anderzijds blijkt uit analyse dat er de facto een diglossie-situatie heerste, waarbij de standaardtaal werd gebruikt voor genres en domeinen die als ‘formeel’ werden beschouwd (door omroepsters, nieuwslezers en voice overs), maar waarbij genres en domeinen die als ‘informeel’ werden beschouwd (ontspanningsprogramma’s, en met name fictie), door de dialecten werden gedomineerd. Er zal verder worden aangetoond dat deze diglossie op beleidsniveau werd onderkend en bestreden, maar dat praktijk en publiek deze genegen was. In die zin moet het oprukkende Verkavelingsvlaams in de Vlaamse audiovisuele media niet zozeer worden gezien als een ‘overwinning’ op de standaardtaal maar als een vervanging van de dialecten door het Verkavelingsvlaams. Er zal tot slot worden getracht deze verschuiving te duiden in ruimere maatschappelijke (informalisering) en culturele evoluties.

Sarah Van Hoof (Universiteit Antwerpen)

“Dat verwerpelijke Vloms klappen”. Taalvariatie in fictie op de openbare omroep in de jaren 80 en vandaag

Zoals Hilde Van den Bulck (2007) aantoont werd de Vlaamse openbare omroep (VRT) tot halverwege de jaren 1990 gekenmerkt door een Vlaams emancipatiestreven en een cultureel-educatieve logica, die van de omroep een typische exponent van de moderniteit maakten. Het strikte standaardtaalbeleid dat de omroep door de jaren heen gevoerd heeft, sloot daar naadloos bij aan. Terwijl na de vrijmaking van de Vlaamse televisiemarkt in 1989 de pedagogische en volksverheffende idealen van de omroep afkalfden, bleef dat standaardtaalbeleid bovendien in vrijwel ongewijzigde vorm overeind. Desondanks lijken enkele televisiegenres zich in toenemende mate te onttrekken aan de imperatieven van dat beleid.

Een van die genres is fictie. Van den Bulck toonde reeds aan dat substandaardtaalgebruik in fictie *in se* niet nieuw is en dat het genre door de geschiedenis van de omroep heen, zij het met enige wrevel, werd toegelaten een niche te zijn binnen het standaardtaalbeleid. Tegelijk is met de jaren het taalgebruik in fictie wel van aard veranderd en geëvolueerd naar een veel eenvormiger gebruik van tussentaal/Verkavelingsvlaams.

Aan de hand van een analyse van het taalgebruik in fictie in de vroege jaren 1980 en vandaag wil ik deze gedaanteverwisselingen van naderbij bekijken. Ik zal trachten aan te tonen dat ze samengaan met genreveranderingen, die kunnen geïnterpreteerd worden als een wegglijpen van fictie van het moderne omroeproject. Als gevolg van deze verschuivingen is fictie vandaag een problematischer genre binnen het VRT-taalbeleid dan het dertig jaar geleden was. Ten slotte wil ik betogen dat de fictie van vandaag niettemin nog steeds sporen draagt van een standaardiseringsideologie, en dat

het op het eerste gezicht vrij uniforme gebruik van tussentaal in fictie vandaag méér is dan een taalrij ontdaan van alle sociale betekenis.

Bibliografie

Van den Bulck (2007). Het beleid van de publieke televisie: van hoogmis van de moderniteit naar postmodern sterk merk? In A. Dhoest & H. Van den Bulck (reds.), *Publieke televisie in Vlaanderen. Een geschiedenis*, 59-82. Gent: Academia Press.

TAAL EN IDEOLOGIE

Dirk Geeraerts (KULeuven)

Identiteit of functionaliteit? Romantische en rationalistische taalmodellen in de beoordeling van het informele Belgische Nederlands

Als sociologische realiteit bestaat de Vlaamse tussentaal (d.w.z. de specifieke vorm die het informele Belgische Nederlands aanneemt) uit drie componenten: de objectieve *taalgebruiksfeiten*, de impliciete linguïstische *attitudes* van de taalgebruikers, en de expliciete *opinions* van taalgebruikers en taalbeleidsmakers. In het onderzoek dat we in de Leuvense onderzoeksgroep QLVL sinds ongeveer vijftien jaar verricht hebben naar verschillende facetten van de Vlaamse tussentaal, staan de eerste twee componenten voorop: volgend op Geeraerts, Grondelaers & Speelman (1999) is in studies van o.a. Tummers, De Sutter, Van Gijssels, Zenner, Plevoets, Impe en Ruette een gedetailleerd en relatief coherent beeld ontstaan van de feitelijke distributie en de attitudele evaluatie van de tussentaalkenmerken. In deze lezing richt ik de aandacht op de derde component: wat zijn de onderliggende factoren die de standpunten t.o.v. de tussentaal van elkaar onderscheiden? Voor zo'n "catalogue raisonné" zijn twee punten van belang: enerzijds de selectie die door de opiniemakers gemaakt wordt uit de beschikbare of veronderstelde taalfeiten, en anderzijds het waarderingsschema dat op die selectie wordt toegepast. T.a.v. het eerste punt is doorslaggevend of de evolutie van de Vlaamse taalsituatie bekeken wordt vanuit het externe perspectief van de verhouding met Nederland en het Nederlandse Nederlands (wat overigens zowel tot negatieve als positieve waarderingen van de tussentaal kan leiden) dan wel of een intern perspectief ingenomen wordt waarbij de focus bepaald wordt door de stratigrafische positie van de tussentaal binnen het Belgische Nederlands.

T.a.v. het tweede punt (dat in mijn lezing de meeste aandacht zal krijgen) kan een fundamenteel onderscheid geobserveerd worden tussen een *romantisch* en een *rationalistisch taalmodel*. Het onderscheid tussen beide antithetische, dialectisch verbonden culturele modellen van taalvariatie heb ik initieel voorgesteld in Geeraerts (2003), met een verdere uitwerking in Geeraerts (2008); het is ondertussen door diverse onderzoekers toegepast op het taalvariatiediscours in de Zwitserse, Portugese, Catalaanse context. In deze lezing zal ik laten zien hoe het onderscheid gestalte krijgt in de waardering van het informele Belgische Nederlands.

Bibliografie

Geeraerts, Dirk, Stefan Grondelaers and Dirk Speelman (1999). *Convergentie en divergentie in de Nederlandse woordenschat. Een onderzoek naar kleding- en voetbaltermen*. Amsterdam: Meertens Instituut.

Geeraerts, Dirk (2003). 'Cultural models of linguistic standardization'. In René Dirven, Roslyn Frank and Martin Pütz (eds.), *Cognitive Models in Language and Thought. Ideology, Metaphors and Meanings* 25-68. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

Geeraerts, Dirk (2008). 'The logic of language models: rationalist and romantic models and their avatars'. In Kirsten Süselbeck, Ulrike Mühlischlegel and Peter Masson (eds.), *Lengua, Nación e Identidad. La regulación del plurilingüismo en España y América Latina* 43-73. Madrid / Frankfurt: Iberoamericana / Vervuert.

Kevin Absillis (Universiteit Antwerpen)

Waarom we allergisch zijn voor wat er groeit in onze tuin. Een Vlaamse halftaal en de dubbele lokroep van de moderniteit

In *Het Belgisch labyrint* (1989) heeft Geert van Istendael de geboorte van de Manke Usurpator gelokaliseerd op 'de verkavelde grond van onze verminkte dorpen' (p. 108). Zoals hij eveneens in zijn boek uiteenzet is dat de plek waar vele Vlamingen zich graag terugtrekken in 'reukloze namaakboerderijtjes met de stinkende namaaknaam *fermette*' (p. 194). Vandaar de intussen beroemde naam waarmee de schrijver de Manke Usurpator bedacht: Verkavelingsvlaams. Van Istendaels stijl doet hier en daar denken aan de Nederlandse schrijvers Jeroen Brouwers en Benno Barnard, maar zijn opvattingen mogen het resultaat heten van een diep in Vlaamse klei gewortelde denkgewoonte. Deze gewoonte bestaat erin om de Vlaamse natie te verbeelden als een onmondig zootje dat de trein van de Verlichting en de moderniteit heeft gemist en sindsdien die trein achterna hinkt zonder veel van de achterstand goed te maken.

Als meest beklagenswaardige symptoom van de Vlaamse onmondigheid geldt het gebrek aan een beschaafde taal. Bijna twee eeuwen lang heeft de Vlaming almaar meer en grotere kansen gekregen om Algemeen Nederlands te leren, een echte cultuurtaal verlichte volkeren waardig. Maar zonder veel resultaat. Heette het vroeger systematisch dat de Vlaming van ver kwam en nog wel zou bijleren, tegenwoordig bestaat ook over de uitkomst de grootste twijfel. Alvast Van Istendael lijkt de Vlaming niet meer te zien als een kansarme, maar ronduit onwillige en zelfgenoegzame leerling: 'Het [Verkavelingsvlaams] is de taal van een nieuwsoortig, door en door vals Vlaams zelfvertrouwen, het is een taal die uit angst voor dialect en uit angst voor het Nederlands is geboren, een wangedrocht is het, die taal van de Vlaamse intellectuele luiheid.' (p. 108)

Wie denkt dat de hier kort beschreven denkpatronen zich beperken tot het proza van opiniemakers en polemisten, vergist zich. Vergelijkbare opvattingen kunnen worden opgevangen in het discours van de taalwetenschap. Zo omschreef de Leuvense hoogleraar Dirk Geeraerts de verspreiding van het Verkavelingsvlaams (dat hij liever Soap-Vlaams noemt) als 'endemisch epidemisch'. En de verklaring die Geeraerts geeft voor dit Vlaamse ziektebeeld pivoteert wederom niet toevallig rond de begrippen moderniteit en verlichting. Hij noteert bijvoorbeeld: 'de verstoorde relatie van de Vlaming met zijn taal hangt samen met zijn verstoorde relatie tot het Verlichtingsideaal' (1989: 438). Elders heeft hij het over een 'mentaliteitshistorische retardatie' ofte 'het ontbreken van een politieke Aufklärungstraditie' (Geeraerts 2002: 102).

In mijn bijdrage draai ik de rollen om: wat als we niet de taal van de Vlaming als een slepende ziekte diagnosticeren, maar de aan enkele frequente metaforen en historische begrippen opgehangen taalideologie van generaties en generaties opiniemakers, schrijvers, intellectuelen, politici en linguïsten? De symptomen die dan aan de oppervlakte komen, zijn onder meer een taai broedervolkcomplex, lichte achtervolgingswaan en bovenal een enigszins verontrustende allergie voor het hybride.

Bibliografie

- Van Istendael 1989 – Geert van Istendael. *Het Belgisch labyrint of de schoonheid der wanstalgheid*. Amsterdam: De Arbeiderspers, 1989.
- Geeraerts 1989 – Dirk Geeraerts. 'Het dialect en de dialectiek, de Verlichting en het Vlaams.' In: *DWB* 135-4 (1990): 433-441.
- Geeraerts 2002 – Dirk Geeraerts. 'Rationalisme en nationalisme in de Vlaamse taalpolitiek.' In: *Taalvariatie en taalbeleid. Bijdragen aan het taalbeleid in Nederland en Vlaanderen*. Johan De Caluwe e.a. (red.). Antwerpen/Apeldoorn: Garant, 2002: 87-104.

Johan Van Hoorde (Taalunie)

Manke usurpator of valide telg? Taalpolitieke beschouwingen bij het Verkavelingsvlaams en de eenheid van het Nederlands.

Wat de Vlaamse tussentaal of het Verkavelingsvlaams precies is, weten we niet goed. Zijn het synoniemen? Verwijzen ze naar één welomlijnde taalvariëteit of zijn er meer regionale variëteiten

in het spel? Zeker is dat het gaat om het (voorlopig?) product van een proces van (semi-)spontane standaardisering binnen Vlaanderen. In deze bijdrage willen we dit proces bekijken vanuit een taal filosofisch en vooral taalpolitiek perspectief, meer bepaald vanuit het perspectief van de Nederlandse Taalunie, die is opgericht om een taalbeleid te voeren voor het hele Nederlandse taalgebied. Wordt de manke usurpator de doodgraver van de taaleenheid tussen Nederland en Vlaanderen en dus ook van het bestaansrecht van de Taalunie als zodanig? Of zijn er andere benaderingen mogelijk?

Het Verkavelingsvlaams vestigt zich steeds nadrukkelijker als de de facto norm voor vlotte, informele communicatie in Nederlandstalig België. Uit diverse standpunten en publicaties van taalkundigen en cultuurdragers spreekt nauwelijks verholen huiver en afschuw. De Vlaamse taalsituatie wordt gezien als defectief, als een anomalie. Niet zelden wordt ook de indruk gewekt dat het om een unieke situatie gaat, die in de ons omringende cultuurtalen haar gelijke niet kent. Maar is dat ook daadwerkelijk zo? In onze bijdrage willen we de Vlaamse taalsituatie vergelijken met die in andere pluricentrische talen, bijvoorbeeld met Duitstalig Zwitserland of met het Franse taalgebied, waar steeds openlijker gesproken wordt over *les français*, veeleer dan over *le français*. Uit deze vergelijking zal onze taalsituatie als minder uniek naar voren komen. Zoals het Franse taalgebied is ook het Nederlandse op weg van een asymmetrische pluricentriciteit met één nationale variëteit die alle andere overheerst, naar een toestand van symmetrie, met verschillende nationale standaarden zonder expliciet statusverschil.

De spontane standaardisering in Vlaanderen daagt de traditionele asymmetrie van het Nederlands uit en doorbreekt ze. De vragen die daarbij rijzen zijn:

- 'Wie of wat kan de usurpator stoppen?', m.a.w. is deze evolutie (door taalpolitiek beleid) tegen te houden, om te draaien of bij te sturen, gesteld dat dat nodig is;
- 'Hoe mank is de manke usurpator, is hij wel mank?', i.e. is deze evolutie echt zo funest als vaak wordt gesteld, moeten we ze wel willen tegenhouden, omdraaien of bijsturen en daaraan gekoppeld: waarvoor dan wel en voor wie? en wellicht vooral:
- 'Is onze manke wel een usurpator en niet veeleer een legitieme telg?' m.a.w. vormt deze evolutie een bedreiging voor de volle opgang van het Nederlands in Vlaanderen en misschien wel op termijn voor de eenheid van het Nederlands? De bijdrage zal op deze vragen antwoorden aftasten. Daaraan wordt een werkhypothese gekoppeld: de erkenning van autonome taalprocessen schept misschien wel betere uitgangskondities voor een goede beheersing van het meest formele Nederlands dan het zonder meer aanhangen van één (exogene) norm.

José Cajot (Hogeschool-Universiteit Brussel/Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie)
Waarom het ontstaan van het Verkavelingsvlaams onvermijdelijk was

In het zogenaamde taalovernamescenario (vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw) leerde Vlaanderen geen Nederlands door direct contact met Nederland, maar een naar Brabants model overgeleverde schrijftaal die door Vlaamse taalgeleerden op het spoor van hún perceptie van het noordelijke Nederlands gezet werd. Dit standaardiseringsproces leidde wat het formele *schriftelijke* taalgebruik betreft, tot een taalvorm die zich tot nog toe over het algemeen binnen de grenzen van de norm beweegt die men ook in Nederland voor dit taaldomein aanlegt.

Een *gesproken* norm voor formeel gebruik is sinds de dertiger jaren van de twintigste eeuw in het "Journaalnederlands" geconcretiseerd. Mutatis mutandis is die toen op dezelfde manier tot stand gekomen als de schrijftaal een halve eeuw eerder, nl. via Vlaamse leerboeken die een ideële noordelijke uitspraak propageerden. Deze Belgische (of Vlaamse) variëteit van het Nederlands onderhoudt nog steeds een band met de beschaafde standaard van Nederland. In zijn mondeling taalgebruik bereikt de modale Vlaming dit ideaal slechts in voorbereide tekstsoorten.

Omdat het Journaalnederlands geen lagere registers heeft voortgebracht, is het blijkbaar niet geschikt om alledaagse domeinen aan te kunnen die tot voor enkele decennia in Vlaanderen uitsluitend door de dialecten bezet werden. Daarom voltrekt zich hier sinds een halve eeuw een autonome informele taalstandaardisering, los van Nederland. De toename van de mobiliteit en van de mondelinge communicatie versnelde immers de behoefte aan een bovenregionale spreektaal. Omdat contact met Nederland altijd al bescheiden was, en trouwens nog afneemt terwijl het Vlaamse identiteitsbesef t.a.v. Nederland steeds toeneemt, conformeren de Vlamingen hun taalgebruik hoofdzakelijk aan elkaar, met inachtneming van bepaalde socio-economische dominanties die er binnen Vlaanderen bestaan. Het voorlopige eindprodukt van dit proces, het “Verkavelingsvlaams”, veroverd niet alleen domeinen die voorheen door het Journaalnederlands bezet waren, maar stilaan ook geschreven tekstsoorten. Het negeert (vaak expressis verbis) elke normatieve band met Nederland.

Na een halve eeuw blijkt het “*tussentaaltje*” geen overgangsverschijnsel of fase in een taalleerproces te zijn. Het is gezien het Vlaamse autocentrisme (of isolationisme) de onvermijdelijke moedertaal van dialectlozen en de doeltaal van dialectsprekenden – dus hoegenaamd geen *accident de parcours*. Van Istendaels term *Verkavelingsvlaams* is neutraler geconnoteerd dan een aantal andere die in omloop zijn. Hij is vooral minder illusoir dan *tussentaal*; ook minder ironisch dan *Schoon Vlaams* en minder denigrerend dan *Soapvlaams*. Hij roept daarentegen verantwoorde associaties op als ‘stedelijke middenklasse’, ‘regiolectisering’, zelfs ‘regiolectvermenging’ en ‘mobiliteit’. *Verkavelingsvlaams* en *Journaalnederlands* zijn taalkundig gemotiveerde samenstellingen, waarvan het eerste lid de taalwerkelijkheid niet exhaustief benoemt maar iconisch.